

EVRENSEL PARLAMENTO'26

Sağlık Meclisi Çalışma Rehberi

Akademik Ekip Üyesi: Reşit Ayaz Göç
Meclis Başkan: Zümra Özkul
Meclis Başkan Yardımcısı: Beyza Nur Tüzün

Kapsam: Sağlık alanındaki bilimsel gelişmelerin beraberinde getirdiği etik sorunların çözümlenmesi.

Geçmiş: 20. Yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve çeşitli psikolojik ve nörolojik hastalıkları tedavi etmede kullanılan lobotomi uygulamasının insan sağlığına etkileri ve etik ihlalleri.

Günümüz: Gen düzenleme teknolojisiyle doğacak bebeklerin genine istenilen müdahalenin yapılabilmesi ve tasarım bebeklerin beraberinde getirdiği eşitsizlikler ile biyoetik yönleri.

Gelecek: Genetik sınırların aşılıp bilinç transferi teknolojisinin uygulanmasıyla ortaya çıkabilecek ayrımcılık ve biyolojik sorunlar.

İçerik Tablosu

- A. Meclis Kapsamı ve Açıklaması
- B. Kapsamla İlgili Genel Terimler
- C. Geçmiş Konusu ve Açıklaması
- D. Geçmiş Alt Başlıkları
- E. Günümüz Konusu ve Açıklaması
- F. Günümüz Alt Başlıkları
- G. Gelecek Konusu ve Açıklaması
- H. Gelecek Alt Başlıkları
- I. Kaynakça

A. Meclis Kapsamı ve Açıklaması

Sağlık alanındaki bilimsel gelişmeler, insan yaşamını iyileştirmeyi amaçlarken önemli etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda, geçmişten günümüze uzanan uygulamalar, bilimin sınırlarının nasıl çizilmesi gerektiği sorusunu gündeme taşımaktadır. Geçmişte, Lobotomi uygulaması psikolojik hastalıkları tedavi etmek amacıyla kullanılmış, ancak ciddi yan etkileri ve etik ihlalleri nedeniyle terk edilmiştir. Bu örnek, tıbbi müdahalelerde etik denetimin önemini göstermektedir. Günümüzde, Gen düzenleme ile doğacak bireylerin genetik yapısına müdahale edilebilmesi mümkün hâle gelmiştir. “Tasarım bebekler” kavramı, hastalıkların önlenmesi açısından umut verici olsa da, toplumsal eşitsizlik ve insan doğasının değiştirilmesi gibi biyoetik sorunları beraberinde getirmektedir. Gelecekte ise Bilinç transferi gibi teknolojilerin ortaya çıkması, kimlik, insan hakları ve ayrımcılık gibi konularda yeni tartışmalara yol açabilir. Bu nedenle, sağlık alanındaki bilimsel ilerlemelerin etik ilkeler doğrultusunda değerlendirilmesi ve uluslararası düzeyde ortak kararlar alınması büyük önem taşımaktadır.

B. Kapsamla İlgili Terimler

Sağlık Alanındaki Etik Sorunlar: Hasta özerkliği, aydınlatılmış onam, gizlilik, kaynakların adaletsiz dağılımı, yaşamın sonuna dair kararlar ve teknolojik/yapay zeka

kullanımı gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Yararlılık, zarar vermeme, adalet ve özerklik ilkelerinin ihlali, hasta haklarını ve mesleki güveni zedeleyen temel ikilemleri oluşturur.

Aydınlatılmış Onam: Hastanın tıbbi bir müdahaleyi (tanı/tedavi) kabul veya reddetmeden önce hekim tarafından; işlemin amacı, riskleri, başarı şansı ve alternatifleri hakkında anlaşılır şekilde bilgilendirilip, özgür iradesiyle rıza göstermesi sürecidir. Sadece imza değil, bilinçli bir karar sürecidir.

Hasta Özerkliği: Yetkin bir hastanın kendi vücudu ve tıbbi tedavisi hakkında, dış etki altında kalmadan, bilinçli ve bağımsız kararlar verme hakkıdır. Tıbbi etik ve hukukta, hastanın aydınlatılmış onam verme veya tedaviyi reddetme hakkına saygı duyulmasını gerektiren temel bir ilkedir. Bu hak, hastanın kendi değerleri doğrultusunda kendi yaşamına yön vermesini sağlar.

Lobotomi: 20. yüzyılın ortalarında depresyon ve anksiyete gibi psikiyatrik rahatsızlıkları tedavi etmek amacıyla beynin ön loblarındaki (prefrontal korteks) bağlantıların cerrahi olarak kesilmesi işlemidir. 1935'te başlayan ve 20 yılı aşkın süre tartışmalı şekilde uygulanan bu yöntem, ciddi yan etkileri nedeniyle günümüzde terk edilmiş, akıl hastanelerindeki yoğunluğu azaltmak için kullanılan tarihsel bir prosedürdür.

Gen Düzenleme: Canlı organizmaların DNA dizilimlerini (genomlarını) belirli bir noktada keserek, silerek veya değiştirerek modifiye eden bir genetik mühendisliği tekniğidir. Başta CRISPR-Cas9 olmak üzere, kalıtsal hastalıkların tedavisi, kanser araştırmaları ve tarımsal ürünlerin iyileştirilmesi gibi alanlarda yüksek doğruluk ve verimlilikle kullanılan devrim niteliğinde bir araçtır.

Tasarım Bebekler: Tasarım bebekler , genetik mühendisliği ve CRISPR teknolojileri kullanılarak embriyo aşamasındayken genetik yapısı değiştirilen, belirli fiziksel (göz/saç rengi) veya zihinsel özelliklere sahip olması için "seçilen" veya hastalıklardan arındırılan bebeklerdir. Bu teknoloji, genetik hastalıkları önleme potansiyeli taşısa da etik tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Bilinç Transferi: Bilinç transferi , insan beyninin tüm özelliklerinin ve işlevlerinin bir bilgisayar simülasyonunda taklit edilmesi sürecidir. Bu süreçte, beyin taraması ile bireyin zihinsel durumu, duyguları, kişiliği ve anıları dijital ortama kopyalanır. Gelecekte gelişen teknoloji ile beraber bireylerin beyin özelliklerinin sadece bilgisayarlara değil, hayvanlara ve insanlara da aktarılabilmesi düşünülmektedir.

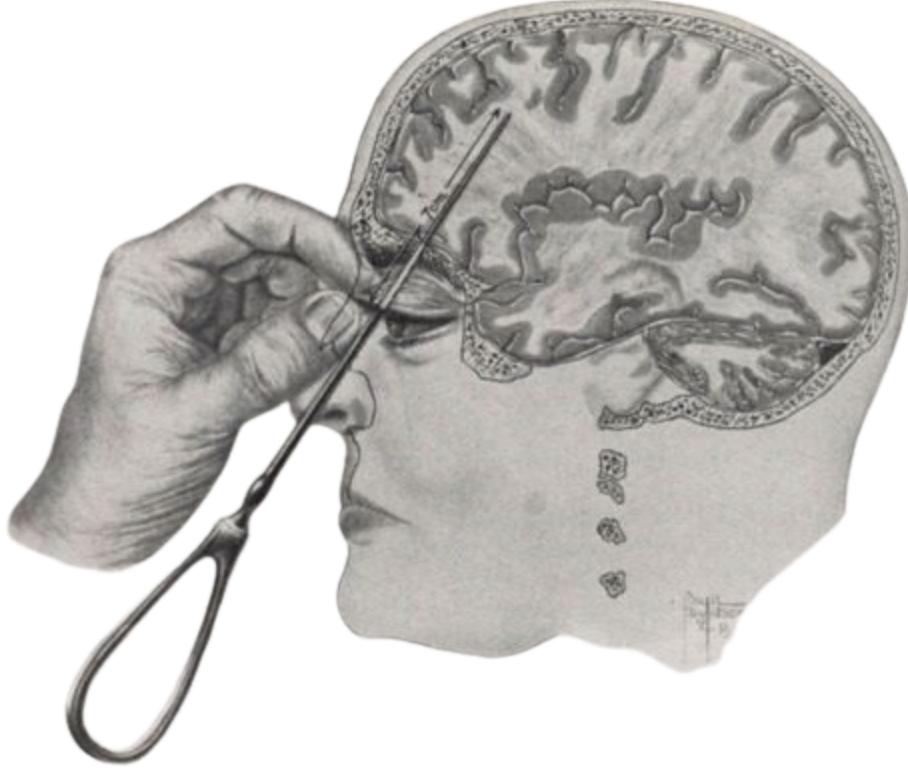
C. Geçmiş Konusu ve Açıklaması

Geçmişte çeşitli psikiyatrik hastalıkları ve insan beyninin sınırlarını keşfetmek için bilim insanları lobotomiye başvurmuştur. Lobotomi, beynin özellikle n kısımındaki (frontal lob) sinir bağlantılarını kesmeye dayanan cerrahi bir yöntemdir. Bu yöntem, depresyon, şizofreni gibi hastalıkları tedavi etmek amacıyla geliştirilmiştir. İlk başlarda bazı hastalarda sakinleşme gibi etkiler görülmesinden dolayı uluslararası kamuoyunda bir “mucize” olarak görülmüş, medya tarafından “ruh cerrahisi” olarak tanıtılmış, hatta yöntemin mucidi Egas Moniz’e Nobel Tıp dl verilmiştir.

Zamanla bu uygulamanın hastaları iyileştirmekten çok “Bitkisel Hayata” yakın bir duruma getirdiği fark edildi. Birçok hasta duygusal tepkilerini kaybetmiş, kişilik değişimleri yaşamış ve günlük hayatını sürdüremez hâle gelmiştir. Ayrıca, hastaların çoğu durumları gereği bu işlem için bilinçli bir şekilde onay veremediği için etik açıdan büyük sorunlar ortaya çıkmıştır. Tüm bu durumlar Uluslararası kamuoyunda tedavi; “kişilik katliamı”, “Robotlaştırma” başlıkları altında değerlendirilmiş, Başta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler birliği olmak üzere çeşitli ülkeler tarafından yasaklanmıştır.

(rneğin; Rosemary Kennedy (1941) ABD Başkanı John F. Kennedy'nin kız kardeşi, duygu durum bozuklukları nedeniyle 23 yaşında lobotomi geçirdi. İşlem başarısız oldu; konuşma ve yürüme yetisini kaybederek ömür boyu kurumsal bakım altında yaşamak zorunda kaldı)

Bu nedenle lobotomi, tıp tarihinde hem bilimsel sınırların aşılması hem de etik kuralların ihlal edilmesi açısından önemli bir örnek olarak kabul edilir ve günümüzde artık uygulanmamaktadır.

D. Geçmiş Alt Başlıkları

1. Lobotomi uygulamasının ortaya çıkmasında dönemin tıbbi bilgi eksikliği ne kadar etkili olmuştur?
2. Lobotominin yaygınlaşmasında devletlerin ve akıl hastanelerinin rolü neydi?
3. Hastaların aydınlatılmış onam verememesi, lobotomi uygulamasını etik açıdan nasıl tartışmalı hale getirmiştir?
4. Lobotomi uygulaması, “zarar vermeme” (non-maleficence) ilkesinin ihlali olarak değerlendirilebilir mi?
5. Lobotominin terk edilmesinde bilimsel gelişmeler mi yoksa etik tepkiler mi daha belirleyici olmuştur?
6. Lobotominin bazı hastalarda “sakinleştirici” etkiler göstermesi, bu yöntemin kullanılmasını haklı çıkarır mı?

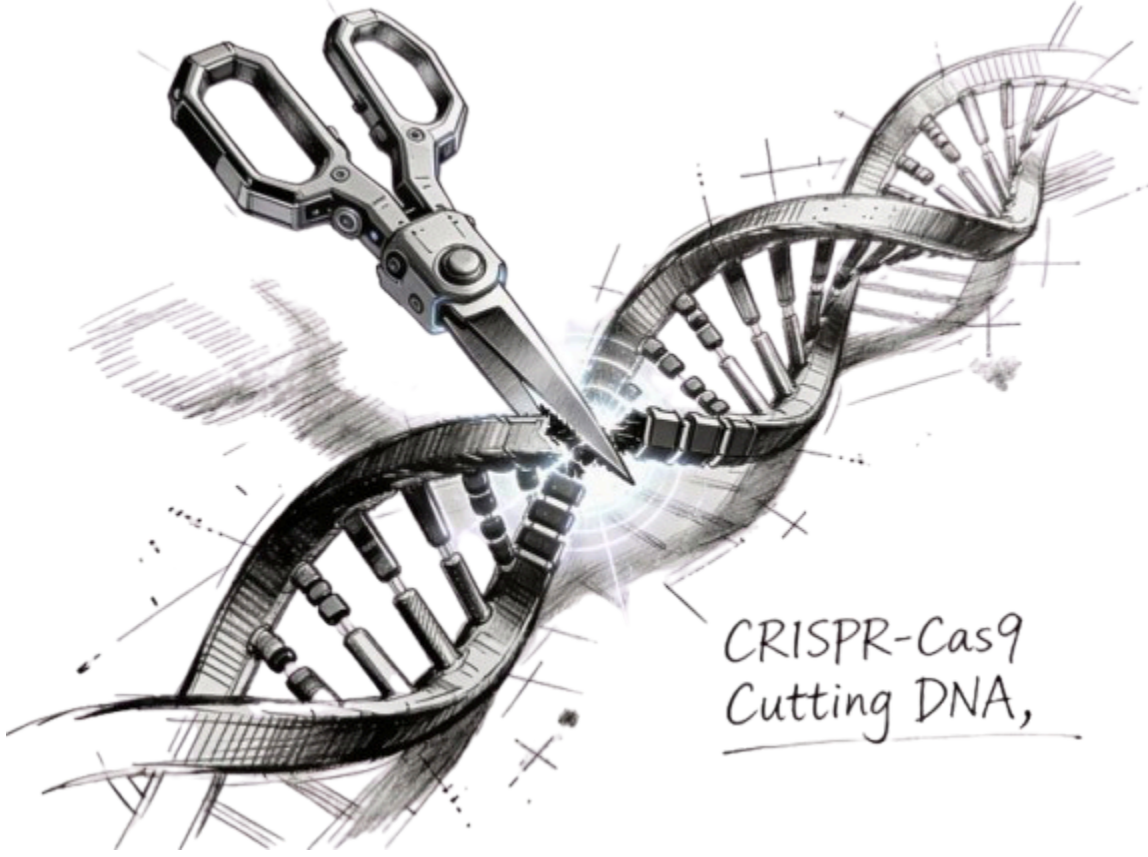
7. Lobotomi uygulamaları sırasında hastaların rızasının yeterince alınmaması, dönemin tıp anlayışı hakkında bize ne gösterir?

8. Lobotomi uygulamasının bazı doktorlar tarafından savunulması, tıp dünyasında otoriteye duyulan güvenin ne kadar sorgulanması gerektiğini gösterir?

E. Günümüz Konusu ve Açıklaması

Günümüzde ebeveynler, bebeklerinde oluşabilecek herhangi bir kalıtsal hastalığı önlemek veya bebeklerinin genotiplerine müdahale etmek amacıyla çeşitli genetik mühendislerine ve moleküler biyologlara başvurmaktadır. Alanında yetkili bireylerin asıl amacı hatalı genleri tespit edip çıkarmak olan CRİSPR-CAS9 yöntemi ile istenilen genlere müdahale etmesiyle ortaya “Tasarım Bebekler” ortaya çıkmıştır. Ancak bu tür müdahaleler; istenmeyen genetik hastalıklar ve kansere, genetik çeşitliliğin azalmasına ve farkında olmadan başka bir genin bozulmasına sebep olabilmektedir. Aynı zamanda 'Tasarım Bebekler'; oluşturduğu finansal şartlar yüzünden zenginlerin daha avantajlı bebeklere sahip olmasına karşın ekonomik durumu düşük olan ailelerin bebeklerinin geri kalma ihtimalinin olması, insan doğasının değiştirilmesiyle önü kestirilemeyecek hastalıkların ortaya çıkması, bebeklerin kendi vücutları üzerinde yapılacak herhangi bir müdahaleye onay verecek yaşta olmaması ve dünya üzerinde hâlâ var olan ırkçılık ile ayrımcılığı daha da arşa çıkarıp 'İdeal İnsan', 'Mükemmel İnsan' gibi sınıfların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu risklerden dolayı devletler 1997’ de Oviedo Sözleşmesini (Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Onurunun Korunması Sözleşmesi: İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi) imzalamışlardır. Aynı zamanda müdahale oluşturduğu öngörülemeyen risklerden ötürü, biyoetik ve eşitlik başlıkları altında Dünya Sağlık Örgütü ve UNESCO gibi köklü organizasyonlar ve uluslararası kamuoyu tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmektedir.

(Örneğin, Proffesör He Jiankui, HIV virüsüne sahip erkeklerden hamile kalmış 7 kadın üzerinde embriyoların dna'sını değiştirerek HIV virüsünün hücrelere girmesine izin veren bir proteini sağlayan CCR5 genini devre dışı bıraktığını iddia ediyor. Lakin bu tür uygulamalar, ileride bebeklerin yetişkinlik dönemlerinde yaratabileceği sorunlar kestirilemediği için Dünya Sağlık Lobileri tarafından eleştirilmektedir.)

F. Günümüz Alt Başlıkları

1. Gen düzenleme teknolojilerinin sağladığı tıbbi faydalar ile insan hakları ve etik riskler arasında nasıl bir denge kurulabilir?

2. World Health Organization ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşlar, gen düzenleme teknolojilerini denetlemek için nasıl bağlayıcı ve etkili düzenlemeler oluşturabilir?

3. He Jiankui vakası göz önüne alındığında, etik dışı genetik deneylere karşı uluslararası toplum nasıl bir yaptırım mekanizması geliştirmelidir?

4. Yaygın genetik müdahalelerin uzun vadede biyolojik ve toplumsal sonuçları neler olabilir ve "ideal insan" anlayışına dayalı ayrımcılığın önüne nasıl geçilebilir?

5. "Tasarım bebek" teknolojilerinin yol açabileceği sosyo-ekonomik eşitsizlikler nasıl önlenebilir?

6. Gen düzenleme teknolojilerinin hatalı veya eksik uygulanması durumunda, ileride ortaya çıkabilecek yeni kalıtsal hastalıklar ve beklenmeyen genetik bozukluklar nasıl önlenebilir?

G. Gelecek Konusu ve Açıklaması

Gelecekte genetik sınırların, modern tıbbın ve teknolojinin ötesine geçecek şekilde aşılması ve bu devrimsel sürecin bir sonucu olarak "bilinç transferi" kavramının ortaya çıkması. İnsan bilincinin dijital ortamlarda ya da tasarlanmış farklı biyolojik yapılarda kalıcı bir yer edinmesi, insan popülasyonuna çok boyutlu ve çeşitli faydalar vadetmektedir. Bu süreçte insan bilinci, biyolojik miadını doldurmuş bedenlerden çok daha dayanıklı ve yeni taşıyıcılara aktarılarak insan yaşamının biyolojik süresini teorik olarak sonsuza dek artırabilir; böylece kişinin sahip olduğu tüm anıları, özgün kişiliği ve biriktirdiği eşsiz deneyimleri kesintiye uğramadan devam edebilir. Bilincin farklı fiziksel formlarda veya gelişmiş dijital ortamlarda varlık gösterebilmesi sayesinde; uzayın derinlikleri, zamanın akışı ve dijital evrenin boyutları hakkında çok daha derinlemesine ve geniş kapsamlı bilgilere sahip olunabilir. Tüm bu teknolojik imkânlar sayesinde insanlığın tarih boyunca peşinden

koştuğu en büyük arzusu olan mutlak ölümsüzlük, fiziksel olarak daha gcl, zihinsel olarak daha deneyimli benlikler ve nihayetinde biyolojik sınırların ötesinde bir varoluş sağlanabilir.

Lakin, bu büyüleyici ve devrim niteliğindeki avantajların hemen yanında, insanlık onurunu ve varoluşunu tehdit eden birçok derin etik sorun da eř zamanlı olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan bilincinin karmaşık doğasının henüz tam olarak zlemediş ve gizemini koruyor olması sonucu, transfer süreçlerinde geri dönüşü mümkün olmayan feci hatalar oluşabilir. Özellikle bilinç transferi sırasında yaşanabilecek olası veri kayıpları veya yazılımsal hatalar durumunda, bireyin kişiliği ve benlik bütünlüğü onarılamaz şekilde bozulabilir; ayrıca bu sistemlerdeki güvenlik açıkları, bilincin dışarıdan hacklenmesi veya kötü niyetli manipülasyonlara maruz kalması gibi hayati riskleri de beraberinde getirmektedir. Bunlara ek olarak, ekonomik açıdan gelişmiş ve imtiyazlı kesimlerin bu teknolojiye erişerek "lmszlğe yakın" st bir sınıfa dönüşmesi, toplum içindeki mevcut uçurumu geri dönülemez bir boyuta taşıyarak sınıfsal ayrımcılığı körükleyebilir. Bu tür karmaşık ve hayati sorunlar, insan zihninde kaçınılmaz olarak "Bilinç aktarımı etik ve insani değerler açısından gerçekten doğru mu?" sorusunu çok daha gcl bir şekilde gündeme getirmektedir.

H. Gelecek Alt Başlıkları

1. Bilinç transferi teknolojisinin gelişmesi, tıp etiğinde “yaşam” ve “ölüm” kavramlarını nasıl yeniden tanımlayabilir?
2. Gelecekte gelişebilecek genetik ve bilinç teknolojilerinin, toplumda sağlık hizmetlerine erişimde eşitsizlik yaratması nasıl önlenebilir?
3. İnsan bilincinin başka bir biyolojik yapıya aktarılması, bağışıklık sistemi ve nörolojik uyum açısından hangi tıbbi riskleri doğurabilir?
4. Bilinç transferi teknolojisinin kötüye kullanılması durumunda, bireylerin

zihinsel güvenliği ve psikolojik sağlığı nasıl korunabilir?

5. Bilinç aktarımı teknolojisinin uzun vadeli kullanımında ortaya çıkabilecek etik ihlaller, uluslararası sağlık kurumları tarafından nasıl kontrol altına alınabilir?

6. İnsan bilincinin dijital ortama taşınması, ruh sağlığı ve kişilik sürekliliği açısından tıpta yeni hangi tedavi alanlarını doğurabilir?

I. Kaynakça

1. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ayd%C4%B1nlat%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F_r%C4%B1za

2. <https://evrimagaci.org/blog/hafiza-aktarimi-bilinc-kopyalamaya-ne-kadar-yakiniz-20304>

3. <https://dergipark.org.tr/tr/search?q=sa%C4%B1k§ion=article>

4. <http://www.solunum.org.tr/>

5. António Egas Moniz üzerine bilgiler için: Nobel Prize Official Website – *Biographical*

6. Walter Freeman ve lobotomi uygulamaları: Encyclopaedia Britannica – *Lobotomy* maddesi

7. World Health Organization – Ruh sağlığı ve tarihsel tedavi yaklaşımları raporları.

8. National Institute of Mental Health – Psikiyatrik tedavilerin tarihçesi.

9. American Psychological Association – Lobotomi ve etik tartışmalar üzerine yayınlar.

10. CRISPR gene editing – modern genetik müdahale teknolojileri

11. Human Genome Project – genetik bilginin gelişimi

12. Brain–computer interface – bilinç ve teknoloji entegrasyonu tartışmaları

13. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46369244>

